

СТАРИКОВ Г.М.

ЧЕРНЕТКА ОДНІЄЇ ПРАЦІ ДМИТРА БАГАЛІЯ

На основі порівняння текстів чернетки та друкованого варіанту праці Д.І.Багалія показано намагання як автора, так і редактора О.П.Оглоблина пристосувати дослідження до вимог марксистської методології.

В Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського зберігається кілька уривків чернеток праць Д.І.Багалія (1857-1932). Переважна їх більшість майже стовідсотково збігається з відповідними друкованими варіантами. Проте один з них таки привертає до себе увагу. Це фрагмент *“Нарисів української історіографії за доби феудалізму й доби капіталістичної”* [1]. Для порівняння було взято видання цієї роботи у *“Вибраних працях”* Д.І.Багалія [2]. Аркуші чернетки співпадають зі сторінками 500-504.

Працюючи над доповненням та переробкою *“Історіографічного вступу”* до *“Нарису історії України на соціально-економічному ґрунті”* (1928 р.), Д.І.Багалій суттєво збільшив обсяг дослідження, дещо змінив структуру, переглянув деякі висновки та формулювання. Так, у процесі роботи з’явилася нова монографія, яка через смерть історика лишилася незавершеною. Тим не менш, ВУАН вирішила її включити в якості ХІІІ тому до посмертного видання творів Д.І.Багалія [3]. Редакційну роботу мав здійснити О.П.Оглоблин. Для останнього підготовка до друку цієї праці носила характер не тільки данини пам’яті одному зі своїх учителів, а мала значення як один із засобів збереження своєї наукової кар’єри. На той час О.П.Оглоблин вже пережив арешт та приниження для нього *“дискусію”* з приводу відповідності його праць марксистській методології, неодноразово виступав із *“самокритичними”* доповідями. Як один з найближчих до Д.І.Багалія співробітників його установ, О.П.Оглоблин тепер мусив докласти зусиль, щоб науковий доробок вченого визнали радянським. Зарахування Д.І.Багалія до *“буржуазних націоналістів”* чи *“прихованих контрреволюціонерів”* автоматично стало б початком розкручування каральними органами чергової справи. Тому, крім суто наукової редакції, О.П.Оглоблину потрібно було внести і такі зміни, які б засвідчували непримириму позицію Д.І.Багалія щодо *“буржуазної”* історіографії. Наведений нижче фрагмент якраз і демонструє зроблені редактором як наукові, так і ідеологічні правки. Однією з найбільш характерних стала заміна *“народницької ідеології”* на *“буржуазно-націоналістичну”* і зарахування до її представників В.Б.Антоновича та М.С.Грушевського. З одного боку, це мало засвідчити перетворення Д.І.Багалія на *“ідеологічного бійця”*, але, разом з тим, несло у собі і певну загрозу, оскільки вчений сам довгий час був носієм зазначеної ідеології та неодноразово підкреслював важливість доробку дореволюційної історіографії.

Слід також відмітити той факт, що Д.І.Багалій і сам намагався «притрусити марксизмом» свою працю, використовуючи терміни на зразок *“пролетарської частини козацтва”*. Але, як видно з уривку, вчений також послуговувався термінами *“Московицина”*, *“великоруси”* (виправлені О.П.Оглоблином на *“Росія”* та *“росіяни”*), все-таки залишаючись вірним українській дореволюційній історіографії, а марксизм сприймаючи більше як абстрактну теорію.

Оригінал*	Друкований варіант**
1. «Бесіди про часи козацькі» - це неофіційні лекції для гуртка слухачів, де він визначає основну, провідну ідею, в якій оформилося бачення народу в історичному процесі <i>Московщини</i> , Польщі й України. (арк.1)	1. В «Бесідах про часи козацькі на Україні» - неофіційних лекціях для гуртка слухачів - Антонович визначає основну, провідну ідею, в якій оформилися бажання народу в історичному процесі <i>Росії</i> , Польщі й України. (стор.500)
2. У <i>великорусів</i> за таку провідну ідею, на його думку, є <i>держава</i> , на користь якої, вони зреклися своїх вільностей; у поляків - <i>демократичний аристократизм</i> (рівенство для всіх шляхтичів), в українців - <i>вічевий демократизм</i> із визнанням політичних прав для кожної особи. Але він в історії України ще не здійснювався. (арк.1)	2. У <i>росіян</i> за таку провідну ідею, на його думку, є <i>абсолютизм</i> - «принцип авторитету влади державної», на користь якої вони завсіди зрікалися усіх вільностей особистих; у поляків - « <i>принцип аристократизму</i> » (<i>аристократії демократичної</i>), в українців - « <i>принцип вічовий</i> », <i>принцип народного демократизму</i> із визнанням рівного права політичного для кожного члена суспільства. Але він в історії України ніколи цілком і вповні не здійснювався. (стор.500)
3. Надію покладав Антонович на відродження, але уявляв собі його в дуже обмеженій, майже етнографічній формі; ідею державности, що не була, як він гадав, природна для українців, він зовсім одкидав. Московська держава утворена великорусами, уявлялася йому в дуже одіозній формі. (арк.1)	
4. Російський національний тип був для нього носієм гнобительства української культури і він сам уникав постійно од її приман, будучи тут антиподом свого приятеля М.П.Драгоманова. (арк.2)	4. Російський національний тип був для нього носієм гнобительства української культури. (стор.500)

*ІР НБУВ, ф.І, спр.45055, арк.1-7.

**Багалій Д.І. Нариси української історіографії за доби феудалізму й доби капіталістичної // Багалій Д.І. Вибрані праці у 6 т. - Т.2: Джерелознавство та історіографія історії України / упорядкув., вступ. ст., комент. В.В.Кравченка. - Х.: Золоті сторінки, 2001. - С.500-504.

<p>5. <i>Великоруси</i> - прихильники природознавства і техніки, в публіцистиці їх дві манери: права і ліва, решта «авторитет і лайка» (Катков), друга - нігілізм - руйнування всіх логічних методів думання, вони все плондрують, нічого не даючи на місце зруйнованого і кінчаючи, як і перші лайкою. (арк.2)</p>	<p>5. <i>Росіяне</i> - прихильники природознавства і техніки, в публіцистиці їх дві манери: «манія авторитету» (Катков); друга - великоруський нігілізм - руйнування всіх логічних методів думання. Вони «все плондрують та руйнують, нічого не даючи на місце поруйнованого і, як і перші, кінчають лайкою. (стор.500)</p>
<p>6. З боку історичного висловлений тут погляд на походження українського козацтва не спирався на видані ним акти, але для висвітлення його ідеології він має велике значіння; в основу українського історичного процесу тут покладена община, громада, як це ми побачимо пізніше і у Драгоманова, та община, яку Іванишев відкрив у той час в своїй розвідці про копні суди, скориставшись даними того самого Київського Центрального Архіва, яким користувався і В.Б.Антонович, а <i>Іванишев в свою чергу українськими матеріалами підтримував російських слов'янофілів.</i> (арк.4)</p>	<p>6. Аджез з боку історичного висловлений тут погляд на походження українського козацтва не спирався на видані ним акти; але для висвітлення ідеології Антоновича ця праця має велике значіння. В основу українського історичного процесу тут покладена община, громада, як це ми побачимо пізніше, у Драгоманова; та община, яку Іванишев відкрив у той час в своїй розвідці про копні суди, скористувавшись даними того самого Київського центрального архіва, яким користувався і Антонович. (стор.501-502)</p>
<p>7. Це <i>народницька</i> ідеологія, в основі якої лежить хибна думка про те, що народ є безкласова чи надкласова організація...(арк.6)</p>	<p>7. Це <i>буржуазно-націоналістична</i> ідеологія, в основі якої лежить хибна думка про те, що народ є безкласова чи надкласова організація. (стор.503)</p>
<p>8. Навпаки, як ми знаємо, Б.Хмельницький використав сили <i>пролетарської частини козацтва</i> і поспільства, але як раз не поділився з ними наслідками успішного повстання... (арк.7)</p>	<p>8. Навпаки, як ми знаємо, Б.Хмельницький використав сили повсталого поспільства, міського плебсу й <i>козацької черні</i>, але як раз не поділився з ними наслідками успішного повстання... (стор.503)</p>

9. Очевидно, що з такого погляду не можна приєднатися до <i>керівників народницької ідеології</i> , коли вони визнають Б.Хмельницького «великою людиною». (арк.7)	9. Очевидно, що не можна погодитися з <i>Антоновичем і Грушевським</i> , коли вони визнають Б.Хмельницького за «великого діяча» (стор.504)
10. Назвавши його [Мазепу] патріотом, що дбав про <i>незалежність країни</i> , він далі говорить, що прямує до цієї мети, він помилився шляхом і він цілком не вважає...[речення обривається; арк.7]	10. Назвавши Мазепу «дуже щирим і гарячим патріотом», що завжди дбав про «повну автономію свого краю», Антонович далі говорить, що, «прямує до неї, він помилився шляхом». (стор.504)

1. ІР НБУВ, ф.І, спр.45055, арк.1-7.

2. *Багалій Д.І.* Нариси української історіографії за доби феудалізму й доби капіталістичної // Багалій Д.І. Вибрані праці у 6 т. - Т.2: Джерелознавство та історіографія історії України. / упорядкув., вступ. ст., комент. В.В.Кравченка. - Х.: Золоті сторінки, 2001. - С.335-574.

3. Детальніше про цю працю див. у передмові В.В.Кравченка до видання - С.23-27, а також Кіржаєв С.М. З наукової спадщини академіка Багалія // Архіви України. - 1993. - №1-3. - С.54-56.

Стариков Г.Н. Черновик одной работы Дмитрия Багаля

На основе сравнения черновика и печатного варианта труда Д.И.Багаля показана попытка как автора, так и редактора А.П.Оглоблина приспособить исследование к требованиям марксистской методологии.

Starikov G.M. Draft of a paper by Dmitry Bagaley

Based on comparison draft and printed version of the work of D.I.Bahalii shows an attempt to both the author and editor of A.P.Ohloblyn adapt research to the requirements of Marxist methodology.

Отримано 24.03.2011